

Handboek supervisie en intervisie

H.M. van Praag-van Asperen en Ph.H. van Praag (red.)

HANDBOEK SUPERVISIE EN INTERVISIE

De Tijdstroom, Utrecht

Eerste druk 1993
Tweede ongewijzigde druk 1999
Derde herziene druk 2000
Derde druk, tweede oplage 2006
Derde druk, derde oplage 2010

© 1993, 2000. De auteursrechten berusten bij de auteurs afzonderlijk.
Omslagontwerp: Cees Brake bNO. Enschede

De Tijdstroom uitgeverij, Postbus 775, 3500 AT Utrecht,
E.mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912° het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 882, 1180 AW Amstelveen.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 002 1
NUR 810

INHOUD

INLEIDING, <i>Heleen M. van Praag-van Asperen en Philip H. van Praag</i>	11
DEEL 1 SUPERVISIE	
Hoofdstuk 1 Supervisie: een didactische methode <i>Heleen M. van Praag-van Asperen en Philip H. van Praag</i>	19
1.1 Inleiding	19
1.2 Systeemdefinitie; dimensies van supervisie	20
1.3 Samenvatting	30
Literatuur	30
Hoofdstuk 2 De praktijk als leerstof: ervaring opdoen en ervaren worden <i>Henk Hanekamp</i>	32
2.1 Etymologie en definitie	32
2.2 Ervaren als proces van betekenisverlening	33
2.3 Ervaring en dialoog	35
2.4 Wat we ervaren	36
2.5 Supervisie: het bewerken van ervaringen	37
2.6 Het begeleiden van interpersoonlijke leerbewegingen	40
2.7 Fasen in een supervisieproces: het verloop van leren aan ervaring en leren in relatie	45
2.8 Besluit: identiteitssynthese	49
Literatuur	50
Hoofdstuk 3 Procestheorie <i>Heleen M. van Praag-van Asperen</i>	51
3.1 Inleiding	51
3.2 Het begrip proces	53
3.3 Fasemodellen in supervisie	55
3.4 Fasemodellen gerelateerd aan de praktijk	60
3.5 Praktijktheorie	62
3.6 Tot slot; een verbinding tussen vogelvluchtmodellen en het microproces model	64

Literatuur 65

Hoofdstuk 4 Enkele wetenschapstheoretische en -filosofische overwegingen

Bert Coenen en Philip H. van Praag

67

4.1 Inleiding 67

4.2 Agogische uitgangspunten 68

4.3 Wetenschapsfilosofische begripsbepaling 70

4.4 Wetenschappelijke en praktijkkennis binnen de supervisiekunde 74

4.5 Zorg 75

4.6 Supervisiekunde en normatieve professionaliteit 76

4.7 Slotbeschouwing 77

Literatuur 78

Hoofdstuk 5 Supervisie en reflectie

Philip H. van Praag

80

5.1 Inleiding 80

5.2 Vertrouwen op creativiteit tijdens interactie 80

5.3 Voorbeelden van reflectie 89

5.4 Besluit 96

Literatuur 97

Hoofdstuk 6 Emotionele reacties I; de supervisant

Heleen M. van Praag-van Asperen

99

6.1 Inleiding bij hoofdstukken 6 en 7 99

6.2 Emotionele reacties van de supervisant 103

6.3 Tegenkrachten 106

6.4 Casus; omgaan met door de cliënt opgeroepen gevoelens 107

6.5 Methodische notities bij de casus 109

6.6 Het persoonlijke uitvergroot, of: waar ligt de grens van supervisie? 112

6.7 Terug naar het uitgangspunt 116

Hoofdstuk 7 Emotionele reacties II: de supervisor

Heleen M. van Praag-van Asperen

118

7.1 Emotionele reacties van de supervisor 118

7.2 Casus: parallelproces in een groepssupervisiezing 125

7.3 Het onderkennen en hanteren van parallelprocessen 129

7.4 Epiloog bij hoofdstuk 6 en 7 130

Literatuur bij hoofdstuk 6 en 7 132

Hoofdstuk 8 Over evalueren en beoordelen in supervisie

Philip H. van Praag

134

8.1 Inleiding 134

8.2 Huidige opvattingen over evaluatie en beoordelen 135

8.3 Overpeinzingen van een supervisor bij evaluatie en beoordeling 137

8.4 Richtlijnen en ideeën voor de praktijk van evalueren en beoordelen 138

8.5 Conclusie 151

Literatuur 151

Hoofdstuk 9 Andere begeleidingsvormen

Marcel Hoonhout

153

- 9.1 Inleiding 153
 - 9.2 Ordening van verschillende begeleidingsvormen 154
 - 9.3 Een omschrijving van verschillende begeleidingsvormen 155
 - 9.4 Wanneer welke begeleidingsvorm? 164
- Literatuur 169

Hoofdstuk 10 De narratieve dialoog tussen supervisor, supervisant en cliënt

Frans Boeckhorst

170

- 10.1 Inleiding 170
 - 10.2 De positie van de cliënt 171
 - 10.3 Supervisie als raamvertelling 172
 - 10.4 Het dubbele karakter van de supervisiedialoog 173
 - 10.5 Nieuwe perspectieven ontwikkelen door te wisselen van vertelstandpunt 173
 - 10.6 Deconstructie 175
 - 10.7 Ronddwalen 176
 - 10.8 Het poëtisch rizoom 177
 - 10.9 Samenvattend 179
- Literatuur 180

Hoofdstuk 11 Begeleid ervaringsleren en organisatieontwikkeling in professionele organisaties

Lies Fonderie-Tierie en Ben Fonderie

181

- 11.1 Inleiding 181
 - 11.2 Organizeontwikkeling in professionele organisaties: van de segmentale naar de lerende organisatie 182
 - 11.3 Variaties in begeleid ervaringsleren 189
 - 11.4 Wat past bij wat? 194
 - 11.5 Epiloog 201
- Literatuur 201

Hoofdstuk 12 Groepssupervisie

Philip H. van Praag en Leo Tijhuis

203

- 12.1 Over de betekenis van groepssupervisie 203
 - 12.2 De praktijktheorie over groepssupervisie 212
 - 12.3 De rol van de groep in supervisie 218
 - 12.4 De rol van de groepssupervisor 221
 - 12.5 Werkwijze in groepssupervisie 226
- Literatuur 228

Hoofdstuk 13 Werken met kinderen en adolescenten; supervisie en opleiding

Leo Tijhuis

230

- 13.1 Inleiding 230
- 13.2 Het specifieke van supervisie aan kinder- en jeugdtherapeuten 230
- 13.3 De ontwikkelingsgerichte en persoonsgerichte supervisie 235
- 13.4 Het leerproces van het 'goed-genoeg-therapeutschap' 242

- 13.5 Supervisie in de praktijk van kinder- en jeugdtherapie 246
- 13.6 Samenvatting 250
- Literatuur 250

Hoofdstuk 14 Supervisie en werkbegeleiding bij postdoctorale praktijkopleidingen in de gezondheidszorg

- Louk van der Post* 252
- 14.1 Inleiding en verantwoording 252
- 14.2 Supervisie en werkbegeleiding tijdens de opleiding tot psychiater: literatuur 253
- 14.3 De opleiding tot psychiater 253
- 14.4 De rollen van de opleidende psychiater 254
- 14.5 Organisatie en kwantiteit van supervisie tijdens de opleiding 256
- 14.6 Relatie en proces tussen meester en gezelschap 259
- 14.7 Conclusies en aanbevelingen 265
- Literatuur 268

Hoofdstuk 15 Ervaringen van supervisanten: wat weten we ervan?

- Mecheline van der Linden* 270
- 15.1 Inleiding 270
- 15.2 Veranderingen in de geestelijke gezondheidszorg 271
- 15.3 Studies naar ervaringen van supervisanten 272
- 15.4 Empirisch onderzoek naar ervaringen van supervisanten 274
- 15.5 Een interview met twee gezondheidszorgpsychologen 276
- 15.6 Conclusies 277
- Literatuur 279

Hoofdstuk 16 De opleiding van supervisoren

- Philip H. van Praag* 281
- 16.1 Inleiding 281
- 16.2 Voorwaarden voor een curriculum voor de opleiding van supervisoren 281
- 16.3 Een duidelijk omschreven systeem van doeleinden 282
- 16.4 Voorwaarden waarbinnen de opleiding plaatsvindt 282
- 16.5 Het practicumkarakter van de opleiding van supervisoren 283
- 16.6 Didactische methoden en technieken voor een practicum 284
- 16.7 Inhoudelijke programmering 287
- 16.8 De methodiek van leersupervisie 288
- 16.9 Aanbevelingen voor het ontwerp en de uitvoering van een supervisorenopleiding 290
- 16.10 Opleiding van de opleiders: een metafoor 291
- 16.11 Suggesties voor het programma van een practicum supervisiemethodiek 292
- 16.12 Thema's voor een practicum van twaalf bijeenkomsten 293
- Literatuur 294

DEEL 2 INTERVISIE

Hoofdstuk 17 Een visie op intervisie

<i>Philip H. van Praag</i>	299
17.1 Een paradox?	299
17.2 Ontwikkeling	300
17.3 Opvattingen over intervisie	301
17.4 Verantwoording van het in dit hoofdstuk ingenomen standpunt	303
Literatuur	304

Hoofdstuk 18 Intervisiegroepen in gesprek

<i>Philip H. van Praag</i>	306
18.1 Een reeds lang bestaande intervisiegroep	306
18.2 Een groep in gesprek	306
18.3 Een intervisiegroep voortgekomen uit een opleiding tot geregistreerd supervisor	311
18.4 Tot besluit	313

Hoofdstuk 19 Intervisie als instrument van personeelsbeleid

<i>Philip H. van Praag</i>	314
19.1 Inleiding	314
19.2 Kwaliteit, kwaliteitszorg en kwaliteitssysteem	314
19.3 Intervisie	316
19.4 Intervisiebeleid	317
19.5 Waarin wordt een goed intervisiebeleid zichtbaar?	320
Literatuur	320

Hoofdstuk 20 Aanbevelingen voor het optimaliseren van intervisie

<i>Philip H. van Praag</i>	321
20.1 Inleiding	321
20.2 De werkwijzen van intervisiegroepen	321
20.3 Wat kan bijdragen tot het optimaliseren van intervisie?	323
20.4 Wat heeft een externe deskundige een (startende) intervisiegroep te bieden?	326
20.5 Bronnen voor het ontwikkelen van intervisiemethodiek	328

Hoofdstuk 21 Overige literatuur relevant voor intervisie

<i>Philip van Praag</i>	330
-------------------------	-----

PERSONALIA	333
------------	-----

Er was 'r 's een streepjes-meester. Die had in zijn kast een klein schijfboekje met een potlood. En als er nu eens een jongen erg lastig of ondeugend was, nam hij hem mede naar de kast. Daar schreef hij den naam van den overtreder in het boekje. En dan zei hij niets anders dan: 'Pas op dat het geen driemaal wordt'.

Dat middel scheen verbazend te helpen. De jongens kwamen zóó onder den indruk van dat ene streepje achter hun naam, in dat kleine boekje in de kast, dat ze wel zorgden, geen tweede streepje te krijgen. En nog nooit had er een, ook al was hij bij andere meesters een doodgestrafte deugniet geweest, een derde streepje bekomen.

De gang naar de kast was als een gang naar het schavot.

Een collega hoorde van dat prachtige succes. Ook hij had wel eens een lastige jongen, heel vaak zelfs. En die nu te kunnen bedwingen met een enkel potloodstreepje, dat leek hem bijzonder gemakkelijk. Hij schafte zich ook een klein opschrijfboekje aan, legde dit met een potlood in de kast, en nam bij de eerste gelegenheid de beste een bengel mee naar de kast. Daar schreef hij den naam van den overtreder in het boekje. En daarbij zei hij niets anders dan: 'Pas op dat het geen driemaal wordt.'

Maar het werd al spoedig tweemaal en driemaal en vijfmaal en tienmaal en twintigmaal. Er kwam een hele rij namen in het boekje, en achter iedere naam zag het zwart van de streepjes. 't Werd een wedstrijd onder de jongens, wie de meeste streepjes halen zou. En de gang naar de kast was als een gang naar een eeretribune, waar de gouden medaille werd uitgereikt.

Toen werd deze collega heel verstoord op den streepjes-meester. Hij vond dat die vent een praatjesmaker en een kwakzalver was. Zo'n streepje achter den naam, dat was klinkklare onzin. 't Was bespottelijk dat hij er nog een ogenblik aan geloofd had. Een kind kon wel begrijpen, dat zulke schooiers niets om een streepje geven zouden, een streepje in een boekje. Op hun donder moesten ze hebben. En dat doet hij nog tot op den huidigen dag. Evenwel zonder dat het helpt. Want de slagen zijn in deze hand even machteloos als de streepjes.